

Hogescholen zijn groter dan universiteiten maar krijgen relatief weinig aandacht in het onderwijs-debat. Er wordt ondertussen flink geëxperimenteerd aan hogescholen met nieuwe typen van onderwijs om vakoverstijgende competenties als burgerschap en kritisch denken te trainen. Een ander experiment is dat hogescholen zichzelf steeds vaker als een alternatief voor universiteiten zien. Dit roept allerlei vragen op: wat is nu eigenlijk de taakstelling van hogescholen? Wat zou hun relatie tot het beroepenveld moeten zijn? Wat is nu precies het verschil tussen mbo, hbo en wo? En welke kennisvorm is nou typerend voor het hoger beroepsonderwijs?

Door Jelle van Baardewijk

Waarom
onder-
wijs?

Economische
ontwikkeling

Waartoe is de hogeschool op aarde?

Piet de Rooy stelt in *Een geschiedenis van het onderwijs in Nederland* dat de Nederlandse overheid in haar beleid en visie van oudsher “disproportioneel weinig aandacht besteedt aan het beroepsonderwijs”.¹ Zijn punt wordt treffend geïllustreerd door het visiedocument ‘Ons Onderwijs 2032’ dat in 2016 is gepubliceerd op initiatief van de toenmalige staatssecretaris Sander Dekker. Daarin wordt stevig gefilosofeerd over de gewenste competenties van toekomstige burgers, maar nagenoeg zonder aandacht voor de arbeidsmarkt. Scholieren en studenten zouden moeten leren om ‘aardig, vaardig en waardig’ te zijn, maar hoe zich dat verhoudt tot hun werkzame leven blijft onderbelicht.

Deze onderwijsvisie past in een bredere trend: men wil het onderwijs radicaal veranderen vanuit de wens scholieren en studenten voor te bereiden op een snel veranderende wereld. In bestuurlijke kringen en bij onderwijsdenktanks spreekt men zelfs niet altijd meer over onderwijs

1 | Piet de Rooy, *Een geschiedenis van het onderwijs in Nederland*, Wereldbibliotheek, Amsterdam, p. 238.

Ik zou liever zien dat het hoger beroeps- onderwijs nog eens bij haar eigen rijke traditie te raden gaat

in termen van kennisoverdracht, maar over zogenaamde 21ste-eeuwse vaardigheden zoals kritisch denken, zelfregulering en culturele vaardigheden. Hogescholen blijken ontvankelijk voor deze onderwijsvisie en experimenteren momenteel volop, bijvoorbeeld door 'vakoverstijgend' te onderwijzen of de eindschrijving te vervangen door een portfolio van verschillende opdrachten. Onderdeel van deze ontwikkeling is ook dat hogescholen steeds meer lijken te denken dat ze eigenlijk een universiteit met praktisch oogmerk zijn, met als risico dat ze ver van concrete beroepspraktijken afdrijven en steeds meer op universiteiten gaan lijken.

Ik heb mijn vragen bij deze ontwikkeling, en ik zou liever zien dat het hoger beroeps- onderwijs nog eens bij haar eigen rijke traditie te raden gaat, alvorens door te gaan op het ingeslagen pad van onderwijsvernieuwing. In dit artikel probeer ik een aanzet te doen op een dergelijke bezinning door (1) de kernopgave van het hogere beroeps- onderwijs te articuleren en duidelijk te maken welke plaats hogescholen gezien deze opgave innemen in het onderwijslandschap. Daarop aansluitend wil ik (2) kort iets zeggen over de lesstof van hogescholen en (3) hun problematische bekostigingsmodel.

1. De hogeschool: tussen middelbaar en academisch onderwijs

Hogescholen bevinden zich in het Nederlandse onderwijsgebouw tussen het middelbaar beroeps- onderwijs en het academisch onderwijs. Met beide zijn er overeenkomsten en verschillen. Net als het middelbaar beroeps- onderwijs leiden hogescholen primair op voor het werkveld door studenten kennis, vaardigheden en een bepaalde houding aan te leren. De theoretische inzet van hogescholen is ondanks deze praktische oriëntatie echter een stuk hoger; een *hogeschool* is geen veredeld middelbaar beroeps- onderwijs, waar dicht op werkpraktijken van de kapsalon, de garage, de administratie- afdeling, de crèche, het beveiligingsbedrijf, enzovoort onderwezen wordt. In tegenstelling tot het middelbaar beroeps- onderwijs leveren hogescholen dan ook geen beroepsklare (*berufsfertige*), maar beroepsvaardige (*berufsfähige*) studenten af. Hogeschoolalumni moeten meestal nog allerlei zaken leren op het werk, maar zijn theoretisch sterker onderlegd dan mbo- alumni. Mede vanwege deze theoretische inzet hebben hogescholen zelfs eigen onderzoekspraktijken, wat zij gemeen hebben met universiteiten. Het eigene aan de theorie die in deze onderzoekspraktijken wordt ontwikkeld is haar toepasbaarheid. Waar universiteiten zich in principe richten op de ontwikkeling van theorie die een fundamenteel begrip verschaft van de werkelijkheid, is het aan de hogescholen om de vertaalslag naar het werkveld te maken. Het is voor hogescholen een voortdurende uitdaging om voldoende dichtbij de praktijken te blijven en toch ook theoretisch geïnformeerd en kritisch te opereren.

De positie van het hoger beroeps- onderwijs als 'tussenlaag' tussen universiteit en middelbaar beroeps- onderwijs geldt momenteel als problematisch. Theorie geniet in Nederland meer aanzien dan beroepsvaardigheid en de universiteit staat cultureel gesproken hoger aangeschreven. Dat laatste heeft ook te maken met het ideaal van de kenniseconomie dat al jaren leidraad is voor het hoger onderwijs. Een gevolg is dat er een

enorme toestroom is van hogeschoolalumni naar universiteiten, wat op zich positief is. De keerzijde van deze medaille is dat hoger beroeps- onderwijs steeds minder als waardig eindpunt van een studieloopbaan wordt gezien voor studenten die niet door willen of kunnen stromen. Op dit moment lijken hogescholen in hun reactie hierop het paard achter de wagen te spannen: in plaats van te benadrukken wat er bijzonder is aan het hoger beroeps- onderwijs en hun eigen positie zo goed mogelijk in te vullen, verleidt het maatschappelijke ideaalbeeld van universiteiten als de hoogste onderwijsvorm hogescholen ertoe zichzelf steeds meer als universiteit te presenteren. Zo worden er masteropleidingen op hogescholen aangeboden en noemen zij zich *universities of applied sciences*, uiteraard in het Engels, de lingua franca van de internationale onderzoeksgemeenschap. Hogeschoolhoogleraren, 'lectoren' genoemd, zijn er bijna twintig jaar en dus geen nieuw fenomeen, maar er is een goede kans dat zij in de toekomst het promotierecht krijgen. Al deze ontwikkelingen hebben uiteraard positieve kanten, maar doordat hogescholen zo een soort light-universiteiten dreigen te worden, zouden zij hun bestaansrecht weleens kunnen gaan verliezen.

Dat zou eeuwig zonde zijn. Hogescholen vervullen in ons onderwijsbestel een belangrijke rol en er zijn goede redenen om de hogeschool als aparte verdieping in het onderwijsgebouw te behouden. Ik noem er vier: (1) Om te beginnen is er een verschil in niveau. De stof die op universiteiten wordt gedoceerd is ingewikkelder, abstracter en fundamenteeler. Een flink aantal van de hbo-studenten kan dit niveau niet aan. (2) Andersom is er op hogescholen meer aandacht is voor praktisch-theoretische vaardigheden, zoals het kunnen organiseren van een evenement, het uitvoeren van een complexe verpleegkundige handeling, of het maken van een programma voor privacybescherming voor een bedrijf. (3) Dergelijke vaardigheden brengen ons bij het economische bestaansrecht van hogescholen. Er zijn veel banen op hogeschoolniveau, zelfs meer dan op academisch niveau, juist omdat er in Nederland veel concreet, uitvoerend werk te verrichten is dat niet fundamenteel theoretisch doordacht hoeft te worden door degenen die het uitvoeren. (4) Als laatste argument wil ik de emancipatoire functie van de hogeschool benoemen. Zo is er een enorme groep hbo-studenten voor wie studeren geen vanzelfsprekend onderdeel is van hun opvoeding. Dat zien we ook terug aan de groep studenten met een migratie-achtergrond die het hoger beroeps- onderwijs aandoet.²

2. Zet in op basisvaardigheden en kennis

Er is alle reden voor hogescholen om haar specifieke plaats in het onderwijsbestel als positief uitgangspunt te nemen en haar eigen rol met zelfbewustzijn te spelen. De daar bijhorende uitdaging is hierboven al genoemd: hoe kunnen hogescholen voldoende dichtbij de praktijken blijven en toch ook theoretisch geïnformeerd en kritisch opereren? Zowel over de relatie met het werkveld als het onderzoek wil ik hier nog iets zeggen.

Om met dat eerste te beginnen: Hier ligt naar mijn ervaring een opdracht om meer te doen aan stagebegeleiding en om het niveau van stagever-

2 | Folke Glasstra, Daniël van Middelkoop 'Studiesucces: achtergronden, betekenissen, verklaringen en beperkingen van een beleidsdiscours in het hoger onderwijs', in: *Studiesucces in het hoger onderwijs. Van rendement naar maatschappelijke relevantie*. Eburon. Delft 2018, pp.21–62, p.31.

Ook is het tijd stagebureaus uit te bouwen om de continuïteit van relaties met het beroepenveld te waarborgen

slaglegging te verhogen. Ook is het tijd stagebureaus uit te bouwen om de continuïteit van relaties met het beroepenveld te waarborgen. De verbinding met het werkveld moet echter ook in onderzoek en theorie-onderwijs naar voren komen. Hogescholen zouden wat betreft onderzoek sterk moeten inzetten op de ontwikkeling van praktisch-relevante theorie voor de beroepspraktijk. Hier valt een wereld te winnen, juist omdat universiteiten inzetten op fundamenteel onderzoek. Zorgopleidingen zijn hier de leidende voorbeelden vanwege hun verwevenheid met de praktijk. Ik denk verder bijvoorbeeld aan de broodnodige bedrijfsethische theorie die organisaties helpt om moreel bewustzijn en ook moreel gedrag te stimuleren, bijvoorbeeld daar waar het gaat om fraude of de oneerlijke benoemingen van managers.

Hogescholen kunnen helpen bij de ontwikkeling van wat socioloog Gabriël van den Brink in zijn boekje *Hoe wij beter over kennis kunnen nadenken* 'professioneel weten' noemt. Die kennis is in beroepspraktijken ontwikkeld en wordt doorgegeven onder collega's. Denk aan de onderhoudsmonteur die weet wat hij moet doen bij het haperen van een motor, of aan de verpleegkundige die weet wat te doen bij een hoestbui van een patiënt. Hoewel hier duidelijk ook theoretische kennis nodig is om tot een oplossing te komen, is er primair vakkennis in het geding die veeleer 'tactiel' is en in de ervaring van professionals besloten ligt. Hogescholen zouden aansluiting moeten vinden bij beroepspraktijken en zo kunnen helpen om professionele kennis te ontsluiten en systematiseren.

Dan moeten studenten vervolgens ook in staat zijn zich die praktische (of: professionele) theorie eigen te maken. De afgelopen jaren is er in het onderwijs op hogescholen veel nadruk komen te liggen op algemene competenties zoals 'onderzoekend vermogen' en 'kritisch denken' en dat ook nog eens in relatie tot 'empathisch vermogen' en samenwerking. Dergelijke competenties passen bij de hierboven genoemde agenda van de 21ste-eeuwse vaardigheden. Door daarop in te zetten is er minder aandacht geweest voor taal en wiskunde/rekenen en de ontwikkeling van gedegen vakkennis. De vooronderstelling is dat dit op de havo of het mbo voldoende is aangeleerd. Dat valt echter tegen zoals recent ook weer duidelijk werd uit het grootschalige vergelijkende onderzoek van Pisa naar de kennis en vaardigheden van jongeren. Dit betekent dat de hogeschool zich juist ook moet bezighouden met het versterken van bijvoorbeeld de taalvaardigheid van studenten. Ook als je onderzoekend of kritisch wil leren denken, moet je kunnen schrijven, wetenschappelijke artikelen kunnen lezen en berekeningen kunnen maken. Om hier de woorden van filosoof Ad Verbrugge te parafraseren: 21ste-eeuwse vaardigheden die veelal vakoverstijgend zijn, kunnen niet worden ontwikkeld zonder de vaardigheden van de vorige eeuwen, zoals het kunnen schrijven van een lange tekst of doorrekenen van een statistische analyse.

3. Ontwerp een marktgericht financieringsmodel

Hogescholen leiden naar verhouding veel studenten op voor de domeinen gedrag, maatschappij en economie en te weinig voor de sectoren zorg, onderwijs en techniek.³ Dat heeft te maken met de positieve maat-

Ook als je onderzoekend of kritisch wil leren denken, moet je kunnen schrijven, wetenschappelijke artikelen kunnen lezen en berekeningen kunnen maken

3 | Zie CBS: www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/hbo/studenten-hbo/aantallen-ingeschrevenen-hbo

schappelijke beeldvorming rondom beroepen als manager, coach, communicatiemedewerker, sociaal werker en juridisch adviseur. Ondertussen is er een serieus tekort aan technici, leraren en verpleegkundigen. Daarnaast leidt dit voor de alumni van de opleidingen in sectoren waar het aanbod van arbeidskrachten reeds hoog is mogelijk tot werk op een lager niveau. Dit is een belangrijke oorzaak voor onvrede bij jonge mensen.

Nu ligt het niet in onze macht om aan de maatschappelijke beeldvorming rond bepaalde opleidingen en beroepen te sleutelen. Het bekostigingsstelsel van hogescholen, dat momenteel in wezen 'kleurenblind' is, kunnen we echter wel aanpakken. Anders dan een universiteit heeft een hogeschool geen plicht zich aan fundamenteel onderzoek te wijden. Het gaat erom het werkveld te voeden met theorie en gedegen opgeleide alumni die een vak beheersen en bovendien enigermate zelfbewust in het leven staan. Er gaat dan ook niets verloren als door beleidspraktijken tekortstudies als de pabo, verpleegkunde en techniekstudies fors aantrekkelijker zouden worden gemaakt. Denk aan meer docenten, meer begeleiding, meer stagemogelijkheden, langere studieduur en minder of zelfs geen studiekosten bij tekortstudies. Hoe dan ook is een numerus fixus wenselijk bij economische studies die nu tot 35 procent van alle opleidingen vormen en studies kannibaliseren die een maatschappelijk nood zouden kunnen lenigen.

Tot slot

In het huidige onderwijsbeleid is veel aandacht voor persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling in het hoger onderwijs en minder voor de arbeidsmarkt. Ik heb twijfels bij deze agenda. Zij lijkt uit te gaan van een valse tegenstelling tussen persoonlijke ontwikkeling en arbeidsmarktrelevantie. Een gedegen opgeleide verpleegkundige zal mede vanuit het vervullen van een maatschappelijke relevante rol een aardig, vaardig en waardig burger kunnen zijn. Hogescholen zouden trouw moeten blijven aan de koppeling met het werkveld en zelfbewust hun plaats tussen universiteit en mbo mogen claimen. De hogeschool is bij uitstek de plaats om toepasbare theorie te ontwikkelen en studenten op te leiden om op een hoog niveau een beroep uit te oefenen. Een ware hogeschool moet simpelweg de kennisbasis op orde hebben en opleiden voor maatschappelijk relevante en economisch nuttige functies. Dit vereist nieuw beleid: meer vakdocenten voor de basis, serieuze inzet op praktisch-theoretisch onderzoek en de invoering van een numerus fixus op studies die onvoldoende arbeidsmarktrelevantie kennen. ●

Een ware hogeschool moet simpelweg de kennisbasis op orde hebben en opleiden voor maatschappelijk relevante en economisch nuttige functies

Jelle van Baardewijk is lector bedrijfsethiek aan de Hogeschool Rotterdam. Hij is ook docent bestuurskunde en beleidsethiek aan de Vrije Universiteit en is tevens verbonden aan Centrum Èthos van diezelfde universiteit. In 2019 won hij samen met co-auteurs Ad Verbrugge en Govert Buijs de Socrates Wisselbeker voor het beste filosofieboek voor *Het Goede Leven en de Vrije Markt*.